

Bežiūrint į lauko lelijas

Mt 6, 24 - 34

Gražus ir lengvas, tikrai vasariškas šiandien pasirodys mums Jėzaus kalbėjimas. „Pasižiūrėkite, kaip auga lauko lelijos. Jos nesidarbuoja ir neverpia, bet sakau jums: nė pats Saliamonas visoje savo didybėje nebuvo taip pasipuošęs kaip kiekviena iš jų“. Tikrai gražu ir, regis, išmintinga. O kiek anksčiau – apie dangaus sparnuočius, kurie nei sėja, nei pjauna, nei į aruodus krauna, bet yra dangiškojo Tėvo maitinami. „Argi jūs ne vertesni už juos?“ – retoriškai klausia Jėzus. Vėl skamba vyraujanti Kalno pamokslo tema – pasitikėjimas.

Žmogus, kuris šitaip kalbėjo, negali būti paniuręs, gyvenimo džiaugsmą paniekinęs puritonas, religinis sausuolis, moralistas. Nebūtų galėjęs barti ir priekaištauti dėl to, kad besiklausanti jo minia – tik žmonės, o ne pusdieviai. Kad jie ilgisi šilumos ir švelnumo, kad myli šią žemę ir trokšta gyventi. Ne, Jėzus niekada nebuvo žmogiškumo ir žemiškumo priešas, mėginantis užkrėsti savo mokinius panieka pasaulio grožiui ir džiaugsmui. Siekiantis supančioti juos beprotiško tobulumo reikalavimais, užmušti šypsena ir laisvą širdies polėkį. Šitas mokytojas žino, kad esame ir pasiliksime žmonės, silpni, trapūs, įskilusios prigimties, bet vis dėlto brangiausi ir gražiausi Dievo kūriniai.

Deja, mums patiems, suabejojusiems savo panašumu į Kūrėją ir jo visur esančia malone, nuolat kyla pagunda dairytis danguje šalto smerkiančio žvilgsnio, kuriuo Dievas sektų mūsų gyvenimus, amžinai priekaištaudamas už jo įsakymų nesilaikymą. Galbūt trokštame tokio Dievo, nes toks patogesnis; jis yra tik taisyklė, tik paragrafų rinkinys, tik mūsų nuodėmių ir dorybių sąrašas. Kartkartėmis jis gali priremti prie sienos, pagrasinti, pareikalauti sau dėmesio ir pagarbos. Atsiskaičius būna ramu. Toks Dievas lengvai pasišalina, kai skiri jam maldele ar auką, ar sekmadienio mišų valandą. Jis – valdovas ir viešpats, kuriam reikia nusielenkti, kad nepatektum į bėdą. Tikėjimas juo yra tikėjimas bausme ir atlyginiu, jėga ir pareiga.

Iš čia, iš šitokio santykio su Dievu, randasi tai, ką Jėzus vadina tarnavimu dviem šeiminiškams – Dievui ir Mamonai. Neįmanoma pasikliauti Dievu, kuris yra ne mylintis ir rūpestingas Tėvas, o moralinės tvarkos sergėtojas, rūstus ir kietas valdovas. Tokio Dievo galima tik bijoti ir vengti, ir tik iš reikalo atiduoti jam religinių pareigų duoklę. Nuo tokio Dievo tuojau pat nusisukama ir einama ieškoti to, kas būtų verta pasitikėjimo. Pinigų, valdžios, karjeros, malonumų sudievinimas kyla iš nepasitikėjimo ir netikėjimo, kad Viešpats, maloningasis dangaus Tėvas,

gali mylėti mus be jokių išankstinių sąlygų.

Pas Tėvą, kuriuo visiškai pasitikima, ateinama ne taip kaip į sekmadienio pamaldas bažnyčioje, kada reikia atlikti savo katalikišką pareigą, atgauti pusiausvyrą, pasikrauti tariamo dvasingumo ir sugrįžti ten, kur gyvenimas yra tikras ir įdomus, kur jam prasmę ir vertę suteikia kiti dalykai. Į susitikimą su Tėvu žmogus atsineša visą save, visą savo alkį ir troškulį, ir nuogumą. Ir tikėjimą, kad Viešpats dalyvauja mano alkyje ir troškulyje, mano nuogume ir žaizdose. Pas Tėvą ateinama ir pasilieinama. Tai nėra vienkartinis epizodas, vienas kąsnis palaimintos duonos, vienas gurkšnis gyvojo vandens. Jėzus atmeta tokių žmogaus santykių su Dievu ir vadina tarnavimu dviem šeiminiškams.

Sakysite, viskas pernelyg idiliška, per daug rožinės spalvos? Ką būtų pasakęs Jėzus ne žydinčioje Galilėjoje, o apsuptas snieginų arba skokiame nors žemės pragare? Ar būtų šlovinęs Kūrėją už jo globą? Sakysite, begigu suokti apie Dievo meilę čiulbant sparnuočiams ir šnarrant lelijoms. O kaip ten, kur į akis žvelgia tamsa, kančia, mirtis? Vis dėlto Jėzus atsakys ir į šį klausimą. Ant kryžiaus, kur nebus nei draugų, nei angelų, nei dangaus paguodos, jis kuždės: „Tėve, į tavo rankas atiduodu savo dvasią“. Tėvas nutols, bet neapleis pasitikėjimas juo. Pažinta ir suvokta Dievo meilė yra baisus dalykas. Ji nesugriūva, nepasitraukia, kai viskas ima dužti ir nykti. „Ji visa pakelia, visa tiki, viskuo viliasi ir visa ištvėria“, – išpažins apaštalas Paulius. Šventasis Pranciškus ją, spindinčią ir amžiną, giedos savo „Kūrinijos giesmėje“, jau būdamas beveik apakęs ir kęsdamas nežmoniškas fizines bei dvasines kančias. Paradoksas, įmanomas ten, kur žmogus leidžiasi Dievo pagaunamas. Ir tada jau nebesvarbu, kas aplinkui.

„Jūs pirmiausia ieškokite Dievo karalystės ir jo teisumo, o visa kita bus jums pridėta“, – šiuos žodžius taria ne lengvabūdis naivuolis, manęs, kad duonos kepalas gali savaime atsirasti ant stalo, kad mus maitina ir renigia dangaus angelai. Išžiūrėjęs į dangaus sparnuočius ir lauko lelijas, šiuos žodžius mums sako Žmogaus Sūnus, mūsų brolis Jėzus, kuris savo pasitikėjimą dangaus Tėvu netrukus užneš ant Golgotos kalno, ant gėdos ir paniekos medžio.

Julius Sasnauskas iš knygos „Malonės akrobatika“, 2007

Mikalojaus Viliūčio miniatiūras

Kitame numeryje:

- Laimutė Adomavičienė: daktaras Krištukas ir kiti.
- Nijolė Jankutė. Kalnas ir Lietuva.
- XX a. lietuvių literatūros lobyno pristatymas.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl. **Julius Sasnauskas**. Bežiūrint į lauko lelijas.
- 2–as psl. **Kęstutis A. Trimakas**. Kai nušvitęs angelu sutemsta demonu.
- 3–as psl. **Liūnė Sutema**. Eilėraščiai.
- 4–as psl. **Stasys Goštautas**. Užrašai iš Dainavos.
- 5–as psl. **Audronė Girdzijauskaitė**. Sovietinio teatro grimasos.
- 6–as psl. **Anelė Butkuvienė**. Neužmirštuolių kryžius.
- 7–as psl. **Nomeda Lukoševičienė**. Partizano dienoraštis.

Kai nušvitęs angelu sutemsta demonu

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Knygose ir filmuose pavaizduojami žmonių išgyvenimai, sprendimai ir padariniai. Laikas nuo laiko kovingas ateistas pabando pavaizduoti blogus religijos padarinius. Tai šį kartą pabandė Dan Brown savo romane „Angelai ir demonai“. Jam visiškai nepasisekė. Kodėl? Kyla klausimas, ar apskritai kovingas ateistas gali suprasti ir įvertinti tikrai religingą asmenį.

Amerikiečio Dan Brown knyga „Angelai ir demonai“ buvo išspausdinta 2000 metais. Pagal tą knygą susuktas filmas buvo pradėtas rodyti 2009 metų gegužės mėn. pradžioje plačiu mastu – ypač Amerikoje ir Europos kraštuose; tarp jų – ir Lietuvoje. Matyt, 2005 metais parašyta knyga „Da Vinčio kodas“ sulaukus didelio pasisekimo, buvo nutarta agresyviau propaguoti ir anksčiau, t. y. 2000 metais, parašytą jo knygą „Angelai ir demonai“, taip pat susukant ir to paties vardo filmą.

Šios to paties autoriaus parašytos knygos yra gerokai panašios. Tačiau abi stipriai ir klaidinančiai atakuoja katalikų Bažnyčią. „Angelų ir demonų“ knygos turinys yra toks.

Intriga

Šveicarijoje mokslo tyrimų institute buvo atrastas nužudytas mokslininko Leonardo Vetros kūnas su išlupta akimi ir ant krūtinės įdegtu žodžiu *Illuminati*. Instituto direktorius Kohleris kviečia knygą apie *Illuminati* broliją parašiusį Harvardo simbologijos prof. Robertą Langdoną padėti. Šis aiškina, kad *Illuminati* (apšviestieji) yra slapta brolija, keršijanti katalikų Bažnyčiai už tai brolijai priklausiusio Galilėjaus ir kitų mokslininkų persekiojimą ir žudymą. Bet kodėl jie žudytų tą mokslininką?

Netrukus paaiškėja, kad pavogtas to mokslininko sukurtas antimaterijos prietaisas – net nedidelio antimaterijos kiekio pakanka sunaikinti ištisam miestui. Pasirodo, kad kiti žiniasklaidos paskelbti įvykiai turi ryšį su šiuo. Kaip tik tuo metu mirė popiežius. Į Vatikaną suvažiavę kardinolai ruošėsi rinkti naują popiežių. Staiga keturi kardinolai, kandidatai į popiežiaus vietą, pagrobiami. *Illuminati* brolijos vardu pranešta, kad Vatikane jau padėta antimaterijos bomba, po 5 valandų ji sprogs ir sunaikins Vatikaną. Keturi kardinolai vienas po kito atrandami nužudyti su išdegtu įrašu krūtinėje. Langdonas, pasirodęs Vatikane, su Leonardo Vebros įduktrinta Vittoria, taip pat mokslininke, su Vatikano administracijos ir policijos pagalba ieško, kur Vatikane paslėpta toji bomba.

Tuo metu instituto direktorius Kohleris pasirodo Vatikane ir prašo Vatikano rūmų valdytojo pareigas einančio kun. Karlo Ventreskos privačios audiencijos. Jie susitinka popiežiaus kabinete, už uždarytų durų. Viduje pasigirdus riksmui, sargybiniai įbėga į vidų ir randa Kohlerį, atstačiusį revolverį ant grindų parkritusio ir iš skausmo besiraitančio Vatikano valdytojo pusėn; jo krūtinėje kraujuoja įdegtas įrašas. Sargybos leitenantas užpuolė Kohlerį nušauna. Visi stengiasi suteikti pirmą pagalbą sužeistam kunigui. Kohleris vidun įskubėjusiam Langdonui vos spėja paduoti mažą rekorderį ir sušnibždėti „Perduokite žiniasklaidai“; krinta ir miršta.

Lieka vos kelios minutės iki sprogo. Ne-

beįmanoma evakuoti iš Šv. Petro aikštės didelės žmonių minios. Sužeistas ir apraišiotas pasirodo kun. Ventreska. Neilgai dairėsis ir ieškojęs, rūsyje ant Petro kapo randa užtaisą. Pasiima ir nešasi laukan, kur jo laukia malūnsparnis, turintis nuskradinti jį į ligoninę. Ventreska su užtaisu įsėda į malūnsparnį. Langdonas išsoka paskui. Kai lieka pora minučių, kun. Karlas užsideda parašiotą ir, Langdonui sušukęs „Telieta tik ši išeitis“, išsoka. Tebekylančiame malūnsparnyje lieka Langdonas, nemokantis jo valdyti.

Virš Vatikano – bausis sprogimas. Žmonės Šv. Petro aikštėje galingos oro bangos priplojami prie žemės. Keliasi atsipeikėję, nustebę, kad dar gyvi. Mačiusieji Vatikano valdytoją, su prietaisu šokantį į malūnsparnį ir pakylantį į viršų, supranta, kad

Angelų grumtynės: Gabrielius prieš Liuciferį.

jis, nutolinęs pavoju, juos ir patį Vatikano miestą išgelbėjo... Bet pats tikriausiai žuvo.

Ir tada kažkas pradeda rodyti į viršų. Ant Vatikano bazilikos stogo matomas apšviestas žmogaus siluetas, pakėlęs rankas. Atsiklaupia melstis. Tai kun. Karlas, išgelbėjęs žmones aikštėje ir Vatikane. Apačioj ovacijas jam kelia minia.

Kitą dieną kardinolai ruošiasi kun. Ventreską paskelbti popiežiumi, nors jis nei kardinolas, nei pakankamo amžiaus, kad būtų išrinktas į tokį postą. Pasirodo Langdonas – iššokęs iš malūnsparnio, tiesiog stebuklingai išlikęs gyvas, ištrauktas iš Tiberio upės be sąmonės, atgaivintas. Jis parodo kardinolams, kas yra Kohlerio rekorderyje: matomi slapta įrašyti vaizdai ir girdimas pokalbis tarp Kohlerio ir Vatikano valdytojo. Kohleris sakosi atradęs slaptą mokslininko Leonardo Vetros dienoraštį, kuriame Vetra rašė, kad jis savo išradimą atskleidė popiežiui. O šis pasiuntė kun. Karlą susitikti su mokslininku Vetra, kuris Karlui atskleidė paslaptį apie antimaterijos užtaisą ir galimybę pavaizduoti, kaip Dievas sukūrė pasaulį „Didžiojo sprogo“ (*The Big Bang*). Tad tik kun. Karlas žinojo, kaip įeiti į laboratoriją – jis atsakingas už Leonardo Vetros nužudymą. Išsitraukęs paslėptą revolverį, Kohleris reikalauja kun. Karlą pripažinti „savo nuodėmę“. Įrašė matoma, kaip kun. Ventreska, pačiupęs kotą su židinyje įkaitintu metaliniu įrašu, įremia jį krūtinę ir šaukdamas parkrinta ant grindų.

Pamatę, kas darosi ekrane, kardinolai neteko žado. Jų herojus pasirodė besas žudikas. Ir štai į koplyčią įeina jis pats. Jį pasitinka tylia ir paniure veidai. Kardinolų akivaizdoje Vittoria apkaltina Ventreską jos tėvo nužudymu. Ventreska teisinasi, kad norėjo apsaugoti Bažnyčią, nes Vetra įkalbėjo popiežių pasitikėti moksliniu eksperimentu, bandyti įrodyti Dievo buvimą ir visatos tvėrimą. Tačiau tada mokslas užimtų religijos vietą, religija nebebūtų reikalinga. Paaiškėjęs, kad popiežius buvo nunuodytas, kun. Ventreska prisipažino, kad tai jo rankų darbas. Mat popiežius prisipažino esąs Ventreskos tėvas, bet Ventreska to nenorėjo net girdėti: popiežius sulaužė skaistumo priesaiką. Kardinolas Mortinis paaiškino, kad popiežius nesulaužė priesaikos: būdamas jaunas, įsimylėjo vienuolę ir norėjo turėti vaiką. Užlaikydami skaistumą, susilaukė vaiko dirbtinio apvaisinimo būdu. Motina juo rūpinosi. Jai žuvus nuo teroristų bombos, tebedamas kunigu, berniuką jis išūnijo. Šis užaugęs irgi tapo kunigu – tai Karlas Ventreska.

Dan Brown taktika

Romane „Angelai ir demonai“ (kaip ir „Da Vinčio kode“) Dan Brown naudoja tą pačią taktiką, kuri, atrodo, bent iš dalies pasiekė tikslą, kurio jis norėjo – apgauti: 1) jis stengiasi pasirodyti, kad yra labai objektyvus, faktiškas, mokslinis, daug tyręs, o taip pat naudoja savo veikėjus (ypač Robertą Langdoną, kurį pavaizduoja kaip mokslininką, profesorių) savo idėjų reiškeju; 2) nuo pat knygos pradžios jis stengiasi įrodyti, kad katalikų Bažnyčia yra antagonistiška mokslui, visiškai atmetanti jos radinius ir persekiojanti mokslininkus. Tai gana hipnotiškai veikia kai kuriuos skaitytojus, ypač linkusius Bažnyčią kritikuoti ar silpnai besiorientuojančius.

1. Prasimanymai pateikti kaip faktai

Knygos pradžioje – du autoriaus tvirtinimai. Pirmame puslapyje visą puslapį užima skyrelis „Faktas“, o po jo – „Autoriaus pastaba“. „Fakto“ skyriuje Dan Brown rašo, kad Šveicarijos tyrimų centras neseniai pagamino pirmąsias antimaterijos dalelytes. „Antimaterija yra galingiausias energijos šaltinis“. Kelia klausimą: „Ar ji bus panaudota sukurti labiausiai mirtį nešantį ginklą?“ Tokia tyrimų institucija tikrai egzistuoja. Dėl šitokių gąsdinančių žinių tikrumo į ją kreipėsi daug žmonių. Institucija atsakė, kad ji ne Šveicarijos, bet tarptautinė institucija, kuri negamina „antimaterijos, tokios, kokia yra aprašyta toje knygoje“ ir nėra pavojaus, kad kada nors iš jos bus padaryta bomba.

„Autoriaus pastaboje“ Dan Brown teigia, kad knygoje aprašyti „meno darbai, kapai, tuneliai ir architektūra Romoje yra „faktiški“, taip pat ir „*Illuminati* brolija yra faktiška“. Tikrai? Knygos pradžioje autoriaus favoritas Robertas Langdonas, *Illuminati* brolijos istorijos specialistas, kalba, kad ji įsteigta ir gyvavo jau XVI šimtmečiuje ir kad Galileo Galilėjus buvo tos brolijos narys (41 p.). Bet tai prasimanyti ir visiškai neistoriški teiginiai: pvz., prestižinė Columbia (universiteto) enciklopedija naujoje 4-oje laidoje nurodo, kad *Illuminati* brolija buvo įsteigta 1776 metais ne Romoje, bet Bavarijoje, bet buvo to krašto valdžios uždaryta 1785 metais. Galilėjus, gyvenęs 1564–1642 metais, negalėjo būti tuomet dar neegzistuojančios brolijos nariu. Įsteigtos brolijos tikslas buvo suvienyti susiskaldžiusią vokiečių tautą, ne vienyti mokslininkus prieš Bažnyčią, tuo labiau – ne atsikeršyti

Nukelta į 8 psl.

Liūnė Sutema

Eilėraščiai

„Mano kūrybos procesas nenusakomas. Aš tarsi girdžiu man sakomus žodžius, tada galvoju, nešioju juos savyje. Neskubu tuojau atsisėsti ir užrašyti... Vaikštau ir žodžiai bręsta viduje“, – taip savo kūrybą apibūdina Liūnė Sutema (Zinaida Nagytė – Katiliškienė, g.1927). Šiuos žodžius galime rasti ant poetės poezijos rinktinės „Sugrįžau“, pasirodžiusios prieš pat Poezijos pavasario festivalį, nugarėlės. Tai jau keturioliktoji Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos leidžiamos serijos „Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai“ knyga. Gražiai išleista ir meniškai apipavidalinta leidyklos dailininko Romo Oranto. Poetė prabyla į mus taupiais, svariais, įprasmintais žodžiais – žodžiais iš gyvenimo gelmės, kurioje glūdi ir skausmo, ir liūdesio, ir amžinos gyvenimo nuostabos bei neblėstančio kūrybingumo klodai. Siūlome skaitytojams eilėraščių iš naujausios Liūnės Sutemos knygos.

R. Š.

Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų.

Neišsižadėjau ir neužmiršau,
tebeturiu tave tokią kokia buvai,
kai mane auginai
savo knygnešiais ir piliakalniais,
buvusiais karžygiais,
paslaptiniais miškais,
ilgesingom liūdnom dainom –
pasaka tu buvai, ne šalis,
pasaka sekti nebaigta –
ir tebelaikau tave savyje
nepakeistą nepabaigtą –

* * *

Nespėju, Kristau, sekti Tave –
ne taip skubėjai,
kaip rašo Šventajam Rašte,
kai per dykumą Tave sekė minia –
dabar Tu bėgi gatve,
prakaitas žliaugia kakta,
o Veronikos čia nėra,
kuri šluostė Tau veidą skara
ir nusinešė jo bruožus –
negaliu pasivyti Tavęs,
bet vejuosi, Kristau,
vejuosi skara nešina –
tik nebėk,
leisk pasivyti Tave.

* * *

Pagalčiau radau, ko ieškojau,
visai arti atsistojau,
kad galėčiau paliesti ranka –
ir prabilo Šventas Jonas
savo medine burna:
ko taip žiūri į mane?
nori sužinot, kas iš klevo kamieno
išskaptavo mane?
Nenoriu. Dievdirbį žinau
ir jo pasakų pasaką,
kodėl ir kaip jis padirbo tave –
noriu, kad antrą kartą
pakrikštytum mane –
be vandens –
su rasa.

* * *

Neužželia ir neužsninga takas,
kuriuo vaikščiojom abi –
ar tu tiki,
kad mūsų karštos pėdos
įsisiurbę žemėn
tirpdo sniegą sudegina žolę,

kad paliktų buvęs takas,
kur vėl susitiksim abi –
ar tu tiki?

* * *

Lyg vėjo supustyta pusnis,
žydi magnolija –
taip noris panerti rankas į ją
ir atvėsti –
taip noris įkvėpti ją
giliai giliai,
kad ilgai jaustum savyje,
magnolijos žydėjimą.

* * *

Jei nelaistyčiau gėlių ir nekarpyčiau krūmų,
būčiau bedarbė –
sėdėčiau ant akmens
ir nenešiočiau vandens
jų laistyt –
jei nelesinčiau paukščių,
nešerčiau benamių kačių
ir meškėnų alkanų,
būčiau bejausmė –
gyvenčiau apsupta negyvų daiktų,
lyg negyvas daiktas.

* * *

Diena užgožta tamsios žalumos,
tik dangus nepraradęs savo spalvos
žydi neužmirštuolėmis –
net ramybė šviesiai žalia –
laikau ją rankoje,
lyg neprinokusį obuolį
ir bijau atsikąsti –
sugrįžo viena baili vaikystės diena.

* * *

Niekas nėra mano –
kalba, kuria kalbu su anūkais,
ne mano –
žemė, kurią minu ir liečiu,
ne mano –
namas, kuriame gyvenu,
ne mano –
net ir Niekas
ne mano – tik žodžiai, kuriuos užrašau,
yra mano.

* * *

Pelenų diena dabar kiekviena –

saujom gali semti pelenus
sudegusių namų žmonių medžių
ir berti sau ant galvos,
arba visas pasinert pelenuos
ir atgailauti iki kitos Pelenų dienos,
kuri bus rytoj.

* * *

Yra žodžių, kurie lyg spalvingi vaisiai
rieda ir rieda pro mane,
o surinkti jų negaliu –
tada tyliu
ir gyvenu tylą –
o kartais žodžiai, lyg aštrūs akmenys
velias po kojom
ir pereit per juos sunku,
tada kalbu
ir gyvenu kalba.

* * *

Lengvai, lyg paukštis, nusileido ant peties
paskutinis klevo lapas –
dar truputį šiltas
dar truputį žalias
ir virpa –
nemačiau, nuo kurios šakos jis atsiskyrė –
taip nemačiau ir tavęs,
kai atsiskyrei nuo manęs,
o sužinojus virpėjau –

* * *

Gyvenu kartu su tylą –
nekalbinu jos:
ji nebylė ir kurčia –
parašau, nupaišau ir parodau,
tik nežinau, ar ji suprato mane –
jei mokėčiau kalbėti ženklų kalba,
jaučiu, ji tikrai suprastų
ir žinotų, kad myliu ją.

* * *

Ir kaip galėjau užmiršti
vardus medžių, kuriuos tu sodinai
auginai ir man palikai –
Dabar, kai pro juos einu,
kiekvieno medžio lapus liečiu
ir bandau jų vardus atsimiti –
ir kaip galėjau užmiršti –
Tik eglė viena, savo dygia šaka
užkabina mane praeinančią
ir neleidžia savo vardo užmiršti.

Ponų rūmai.

Dvaro pastatai.

Užrašai iš Dainavos: Aštriosios Kirsnos dvaras

STASYS GOŠTAUTAS

Skaitydamas Krėvės padavimus, įsivaizdavau didelius dvarus, miškus, upes, žirgus ir galvijų bandas. Staiga jauno vaikščio sapnas virsta realybe ir viskas, apie ką jis svajojo sėdėdamas prie stalo ir skaitydamas senus padavimus, virsta gražia ir artima realybe.

Su įgyta laisve, lėtai – nors praėjus tam tikram laikui, atrodo, kad labai greitai – Lietuva pradeda atsigaivinti ir įgyti naują veidą, kuris yra senas kaip legenda. Iš pradžių atsigaivino bažnyčios, koncertų salės, operos rūmai, valstybės pastatai, ambasados ir vienas kitas ypatingas universitetų ar mokyklų pastatas. Matome parkus ir kelius gerai prižiūrėtus, ir prekybos centrus, ir gyvenvietes gyvuojant.

Bet matome ir mirštančius kaimus, paskendusius piktžolėse, ir pusiau sugriuvusias trobas, kur kadaise gyveno žymūs mūsų proseneliai. Visas taip apaugę, kad įeiti neįmanoma, – pasmerkėme tuos ūkius mirčiai, atrodė, kad jie jau niekada neatsigaivins.

Ir štai po dvidešimties metų staiga pastebime, kad kaimai ir dvarai atgyja, turbūt vieni iš paskutinių, nes iš pradžių kiti objektai buvo už juos svarbesni. Atgyja galbūt ne taip sparčiai, kaip norėtusi, nes tų dvarų būta daugiau nei 600 ir jie

buvo labai apleisti. Valstybė tiesiog nepajėgia visų išgelbėti, bet jau matoma gera pradžia.

Lietuvos dailės istorikų draugija (LDID) kasmet suorganizuoja išvyką po Lietuvą. Šįkart ir man teko pabendrauti ir dalyvauti ekskursijoje po Dainavą su visais jos padavimais. Tai buvo puiki ir naudinga išvyka, nes galėjome pamatyti, kad Lietuvos senovė yra gražiai atkuriamą ir ji ne tik pagerbiama, bet ir gali duoti nemažą ekonominę naudą.

Pavyzdys – Aštriosios Kirsnos dvaras prie Lazdijų, prie kurio noriu stabtelėti. Ir nors kultūrinis išvykos tikslas buvo kur kas platesnis, negu šis vienas dvaras, aš noriu stabtelėti prie šio dvaro kaip prie nepaprasto pavyzdžio, kas darosi Lietuvoje ir ko galima laukti netolimoje ateityje.

Apie dvaro istoriją ir savininkus galima pasiskaityti internete. Kadaise dvaras priklausė Masalskiams, Sapiegomis, Gavronskiems, Karengoms, ir, rodos, net LDID ilgametės narės Laimos Laučkaitės proseneliams, o vėliau tarybinės valdžios nacionalizuotas. Nuo 2001 metų dvaras priklausė naujiems savininkams iš Kauno, broliams Narauškams. Jie nusprendė padaryti iš to dvaro ne tik savo nuolatinę gyvenvietę, bet ir atkurti dvaro pelningumą, tokį, koks ir buvo pagrindinis dvarų tikslas paskutiniaisiais šimtmečiais. Aštriosios Kirsnos ansamblis išsiskiria savo pavaizdavimu ir įdomia gamtos kompozicija.

Į dvaro sudėtį įėjo ne tik tvartai ir ponų rūmai, bet ir plytinė, lėntpjūvė, rūkykla, spirito varykla, kalvė, apsupta kanalais ir tvenkiniais, pripildytai iš Kirsnos upelio, žodžiu, buvo viskas, kas dvarui buvo reikalinga, kad jis galėtų savarankiškai gyventi. Net muzika buvo parūpinama vi-

siems dvaro ir jo apylinkių gyventojams. Taip buvo, pavyzdžiui, valdant Bonifacui Karengai, Seinų apskrities viršininkui – dvaro parke dažnai grodavo kapela. Todėl broliai Nerijus ir Naglis Narauškai pradėjo atstatinėti ne prabangius gyvenamuosius rūmus – seną neoklasikinį pastatą, kurių yra apšiai visoje Rytų Europoje – tačiau ėmėsi tvartų ir kumetyno. Logiška pradėti nuo to, kas greičiausiai gali duoti naudos ir pelno. Iš 19 pastatų arklidė ir karvidė buvo grąžintos į savo originalią, pagerintą stadiją – dabar jose visas pulkas arklių ir nemaža telyčių kolonija. Aišku, viską reikia prižiūrėti, tad yra ir ūkvedys, ir darbininkai, kurie turi nuolatinį darbą, pragyvenimo šaltinį ir padarias gyvenimo sąlygas savo šeimoms. Taigi dvaras jau naudingas Lietuvos ekonomikai. Tokių dvarų jau atsiranda ir daugiau, ir jeigu nemažai jų būtų atkurta tam, kam jie buvo sukurti, tai Lietuva virstų gana svarbiu ekonominiu vienetu. Jau nekalbant apie originalios dvarų funkcijos sugrąžinimą, kurią Lietuvos dvarai turėjo nuo XIV a., kai bajorų turtas buvo skaičiuojamas pagal dvarų skaičių. Albertas Goštautas vien tik Baltarusijoje turėjo apie 300 dvarų. Maždaug tiek pat dvarų turėjo Radvilos, Sapiegos, o kiek vėliau – Tiškevičiai ir kiti bajorai.

Naglis Narauškas (1999 m. VDU Teisės absolventas) mus nustebino ne tik savo finansine nuovoka, bet ir nepaprastu iškalbingumu, nusipirkto dvaro istorijos išmanymu ir puikiu Lietuvos ekonominės istorijos supratimu. Taigi jis ne tik turi savo rankose įdomų dvarą, kurį bando pastatyti ant kojų po daugelio metų nepriežiūros, bet ir savo iniciatyva bei atkaklumu padės atkurti kitus dvarus ir jų kultūrinį palikimą.

Retai rašau tokius istorinius – ekonominius straipsnius, bet dvarai buvo gana svarbi mūsų kultūros paveldo dalis, ir man tik smagu, kad galiu prisidėti, išskeldamas faktus, kurių paprastas lietuvis miestietis dažnai nepastebi ar laiko nereikalingais.

2005 metais buvo įkurta Lietuvos pilių ir dvarų asociacija, kuriai priklauso 32 dvarai (pily) ir tas skaičius kasdien auga. Gal kada nors didesnė dalis tų dvarų taps asociacijos nariais ir tai išgelbės juos nuo sunykimu. Be kitų Asociacijos įsipareigojimų, ji „bendradarbiauja su mokslo, meno ir švietimo institucijomis ir visomis įmanomomis priemonėmis remia senuosius amatus ir tradicines verslo šakas, puoselėtas Lietuvos dvarų ir pilių.“

Asociacijos prezidentė – Lina Dunauskaitė (K. B. Pliaterio dvaras). Asociacijos valdyba: Naglis ir Nerijus Narauškai (Aštriosios Kirsnos dvaras), Mindaugas Šventoraitis ir Miglė Kosinskaitė (Žemaitkiemio dvaras), Regina Žirgulevičienė (Akmenos dvaras) ir Dalia Gruodienė (Bikuškio dvaras). Taigi, atrodo, mūsų dvarai yra sumanių moterų rankose. □

S. Goštautas su LDID narėmis.

Sovietinio teatro grimasos – bėkštus žvilgsnis į praeitį

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

Laikas bėga pirmyn, bet žmogui būdinga žvalgytis į praeitį, kur glūdi reiškinų šaknys, legendomis apipinti įvykiai ir asmenybės. Ypač patraukli teatro praeitis ir partitis, tarsi veidrodis (kartais – iškreiptas veidrodis) atspindinti laikmetį, žmonių gyvenimo būdą, kūrybą ir jos paradoksus.

Sovietiniais laikais profesionalių – jie gi ir valstybiniai – teatrų buvo nedaug. Atrodo, vienuolika. Valdžiai nebuvo sunku juos prižiūrėti. Itin uoliai „prižiūrėti“ buvo geriausieji teatrai, o teatrų „karštieji taškai“ keitė vietą keldamiesi tai į Kauną, tai į Šiaulius, tai į Klaipėdą... Vilniuje – iš teatro į teatrą. Priežiūra vyko iš vidaus ir iš išorės. Teatro viduje visuomet buvo uolių, kolaboruojančių su valdžia pataikūnų, ideologinės doros kontrolierių (dvi jų kategorijos: negabūs artistai – nelaimėliai, arba – karjeristai). Išorėje – „Glavlitais“, CK, Kultūros ministerija, saugumas su savo „stukačiais“, kaip juos anuomet vadino. Beje, tik daug vėliau paaiškėjo, kad kai kurie iš jų ateidavo į tavo gimtadienius, kartu gėrė vyną, gurkšnojo kavą, lydėjo tave vedžiotant užsienio svečius į menininkų – disidentų dirbtuves...

Ideologai reikalavo laikytis „sorealizmo“ principų – t.y. vaizduoti teigiamą, sektiną herojų ir kuo daugiau reikšti optimizmo, tikėjimo, kad ne už kalnų šviesios komunizmo viršūnės, kai visiems visko bus po lygiai. Pokario laikotarpiu (maždaug dešimt metų) šių normų derėjo laikytis kuo griežčiausiai, vėliau realizmo krantai ėmė tirpti visokio tipo revizionistų skleidžiamų idėjų ūkuose. Knyga „Realizm bez beregov“ (daug vėliau, mūsų Atgimimo pradžioje ta tema Gražina Mareckaitė su Antanu Vengriu rašė „Pergalėje“, prasisunkdavo Czeslawo Miloszo knygų mintys, radijas „Svoboda“, „Laisvės radijas“ ir kt.) sukėlė nerimą. Didėjo plyšiai geležinėje uždangoje, į Lietuvą legaliai ir nelegaliai skverbėsi „draudžiama“ literatūra. Ypač per Lenkiją, pagrečiui su spekuliantų atvežamais liemenukais ir kelnaitėmis. Nuo 6-ojo dešimtmečio pabaigos dramos teatras pradeda valytis nuo natūralizmo ir buitiskumo, prasidėjęs menų sąjūdis ir idėjų apykaita turėjo didžiulės reikšmės.

Dramos teatrui turėjo įtakos laisvėjančios dailės procesai – gelbėtasi bandant gręžtis atgal, į liaudies meno aruodus ir į 4-ojo dešimtmečio moderniuosius dailininkus – Stasį Ušinską, Liudą Truikį, Antaną Gudaitį. O taip pat – bandymas pasekti, kas gi vyksta Vakaruose: Vokietijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Anglijoje.

7-ojo dešimtmečio pradžioje atėjo nauja lietuvių režisierių ir kritikų karta po studijų įžymiuose Maskvos ir Leningrado teatrinuose institutuose, daug mačiusi. Chruščioviniu „atšilimo laikotarpiu“ sovietijoje vis dažniau vyko įžymių modernistų parodos bei žymių užsienio teatrų gastrolės, mezgėsi gyvos pažintys, išvykos... Gavę puikią mokyklą (dėstė A. Popovas, M. Knebel, A. Gončiarovas ir kiti) ir grįžę į Lietuvą, režisieriai ieškojo bendraminčių dramaturgų, kompozitorių, scenografų... Jaunieji perėmė teatro vadžias, o tapę teatrų meno vadovais, pakliuvo po dvigubą „sorealizmo“ gaubtu (Lietuvos valdininkija daugeliu atvejų buvo dar bailesnė).

Režisieriai laikėsi skirtingai. Šiandien jau galima į tai pasižiūrėti

W. Borcherto „Lauke už durų“, rež. J. Miltinis. Šlavėjas Mirtis – Bronius Babkauskas, Bekmanas – Donatas Baniotis.

blaiviai... O kartais – ir su humoru.

Juozas Miltinis, didysis vakarietis, greta Sofoklio, Ibseno, Strindbergo, Borcherto kuo ramiausiai statė menkaverčius visais požiūriais, ideologiškai „lojalius“ valdžiai Jokūbo Josadės, Alberto Laurinčiuko (pastarojo pjesę „Vidutinė moteris“ yra statęs bei ekranizavęs ir Jonas Vaitkus) ir kitų autorių kūrinius.

Jonas Jurašas – Michailo Šatrovo, parašiusio trilogiją apie Leniną, „Bolševikus“ (vėliau ir Vaitkus – „Raudonus žirgus mėlynoje pievoje“), bandydami pateikti ryškia „išvirkščią“ režisūrinę interpretaciją, įvesdami ezopinę kalbą, ir net naujus motyvus bei elementus (kaip antai Paskutinės vakarienos prie raudono stalo motyvas „Bolševikuose“, sprendžiant raudonojo teroro problemą, arba didžiulė komiška agresyvaus Proletaro lėlė „Raudonuosiuose žirguose“, į lėlę panašus, prikaustytas prie fotelio, lyg Prometėjas prie uolos, Leninas ir panašiai...). Kone kiekvieno režisieriaus teatro lagaminas anuomet kartais būdavo su „dvigubu dugnu“...

Ko gero, didžiausias drąsuolis iš režisierių anais laikais atrodė Povilas Gaidys, ėmėsis pavojingiausio žanro – komedijos. Jo repertuare puikavosi rusų dramaturgų Aleksandro Kopkovo „Dramblis“ ir Viktoro Merežkos „Proletarinės laimės malūnas“, kurių Rusijoje niekas nedrįso perkelti į

sceną. Įžymiąją Majakovskio „Pirtį“ režisierius taip pateikė, kad 1-ojoje eilėje sėdėjusių valdžios atstovų nervai neatlaikė – iš baimės, kad suprato, iš ko juokiamasi, ėmė skirstytis; iš Gaidžio pareikalauta „baigti su tom improvizacijom“; o jis parodė, kad tai autentiški Majakovskio tekstai. Perpildyta teatro salė drebėjo nuo juoko. Moderniai statydamas „Mindaugą“, finale režisierius ketino nuleisti didžiulį veidrodį, per visą scenos plotį, kuriame turėjo atsispindėti žiūrovų salė – ta Lietuva, kurią turėjome. Tai buvo liūdnas, vertęs susimąstyti finalas ir, aišku, valdžios uždraustas. Užtat valdžia Gaidžiui ne kartą „muilino galvą“, verste vertė stoti į partiją (tai darė ir Sigitas Repčys, per Sąjūdį atsistodėjęs Maskvoje, o dabar skirstas valstybės pinigais mokslo darbams...). Paskaitykite mūsų „Lietuvių teatro istoriją 1970 – 1980“ – ten viskas aprašyta. Net Kazimiera Kymantaitė, didžiojo lietuviškojo teatro ir jo autorių puoselėtoja, neišsisaugojo, buvo pastačiusi B. Gorbatovo „Tėvų jaunystę“ apie jaunuosius rusų revoliucionierius, A. Gudaičio – Guzevičiaus „Kalvio Ignoto teisybę“, J. Baltušio „Anksti ryteli“ ir dar kelis, liaupsinančius sovietinį gyvenimą (visi – iki 1953 metų).

Jaunajai režisierių kartai vėlesniais metais buvo šiek tiek lengviau. Rimui Tuminui 1990 m. pastačius Čechovo „Vyšnių sodą“ pakako parodyti dvaro vaikų kambario lubose ilūzusių ir pakibusią spintą – ir visa žiūrovų salė pasitiko jo „atradimą“ juoku: atpažino nueinančius laikus...

Įdomus personažas – režisierius Henrikas Vancevičius, žaidęs dvigubus ir trigubus žaidimus. Jam kovoti su „priešais“ – įžvalgesne kritika – padėjo Irina Makarova, laikraščio „Sovetskaja kultura“ korespondentė Pabaltijui. O režisierius lošė žymėtom kortom – „tarybinėm“ ir „lietuviška korta“ pramaišiu – statė inscenizuotus kompromisiškus Vytauto Bubnio ir Jono Avyžiaus romanus, o taip pat – Justino Marcinkevičiaus trilogiją, už kurios slėpėsi lyg už katedros kolonos ir kuria plovė sąžinę prieš tautą. Bet tai nebuvo aukšto skrydžio, atviras teatras, nes nuolančius teatras „prie dvaro“ (partijos CK dvaro) negalėjo būti itin kūrybingas ir modernus.

8-ojo dešimtmečio pradžioje ėmė

Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ (centre – aktorius R. Adomaitis).

Nukelta į 8 psl.

Neužmirštuolių kryžius amžinojo išalo žemėje

ANELĖ BUTKUVIENĖ

(Pabaiga. Pradžia 2009 m. birželio 6 d. numeryje)

1943 m. pavasaris buvo ypač sunkus. Čarneckienė prisiminė, kad vaikai „atrodė kaip senukai – ant kaulų vien susiraukšlėjusi oda, dantys nuo cingos (skorbutas dėl vitamino C stygiaus) atsikišę ir tik padidėjusios akys išduodavo, kad jie dar ne lavonėliai.“ Ji pati iš bado vos begalėjo paeiti. Vyresnieji Vytautas ir Algirdas pasiryžo keliauti į Tiksj, uostą, esantį 38 km nuo Mys Mastacho. Į jį atplaukdavo JAV laivai, pagal lendlizo įstatymą (priimtą JAV 1941 m. kovo mėn., numatantį teikti pagalbą antifašistinėms valstybėms – A. B.) gabenantys produktus ir ginklus Sovietų Sąjungai. Tiksyje žmonės gyveno daug sočiau. Algirdas taip apibūdino kelionės tikslą: „Nuėję į Tiksj išsigysime ‘ubago’ profesiją. Tris, keturias dienas ištiestais delnais per žmones vaikščiosim, patys pavalgysim ir į maišelį įsidėję šį tą grįšim atgal į Mastachą. Taip galvojom pratęsti savo ir saviškių egzistavimą iki pirmos žuvies, ledams išėjus.“ Sunkia širdimi išleido mama savo vyresnėlius, abejodama, ar jie grįš, nes nuo bado nusilpusiems jaunuoliams tokia kelionė galėjo baigtis mirtimi, kaip tai nutiko ne vienam pasiryžusiam pasiekti Tiksj tremtiniui. Po kurio laiko Užpoliarės žvėrių apgraužtus jų kūnus surasdavo likimo draugai. Jaunuoliams Tiksio nereikėjo pasiekti, nes pakeliui sugavo ruonį ir su laimikiu grįžo atgal. Leisgyvių jaunuolių sėkmė prilygo stebuklui. Ruonio mėsa ir taukai išgelbėjo ne tik Čarneckių šeimos, bet ir kitų likimo draugų gyvybes.

Net tokiomis pasibaisėtinomis sąlygomis, nužmoginančioje kasdienybėje, kai visi buvo išsekę, apsirengę palaikiais drabužiais, mėnesiais nematę muilo, kai duonos kąsnis rodėsi esąs vertingesnis už pasaulio turtus, Eleonora Čarneckienė stengėsi

suteikti vaikams dvasinio peno, parodyti, kad net tokiomis sąlygomis yra aukštesnių ir kilnesnių dalykų. Tokios buvo 1942 m. Kūčios Mys Mastache. Atsimindama šią šventę 1991 m. duotame interviu moteris pasakojo: „Labai liūdna buvo mūsų jurtoj, galvojau, ką mes galim padaryti, kad trylika vaikų čia jaustų Kūčias. Prisiminiau: rąstų yra, mano vaikai labai nagingi, gerai drožinėjo. Kai aš pasakiau, kad jie padarytų dovanas, jie apsidžiaugė, nors silpni buvo. Petriukas pašaukė: „Mama, žiūrėk, eglutė!“ Išdrožė ją iš medžio ir nudažė žaliai. Reikėjo padaryti Betliejų. Dukra Liučija išpjovė iš kartono Mariją, Juozapą ir mažą Jėzų. Aš turėjau gabalą balto žvejų tinklo, jį pakabinau viršuje, o vaikai prie jo pritvirtino negyvos žuvėdros sparnus. Kūčių vakarą aprenčiau Liučiją išverstais kailiniais, megzta kepure, maišą pridėjom dovanų.[...] Aš buvau Betliejų uždengusi skuduru. Kai nuėmiau jį, visi apstulbo, krito ant kelių, verkė ir vienas kitą bučiavo... dvidešimt šeimų pasijuto kaip broliai. Meilė švietė visų veiduose. Man atrodė, kad Jėzus niekada nebuvo taip arti mūsų kaip tą vakarą Mys Mastache, tame baisiame šaltyje. Prieš tai mes vis atidedavom miltų, kruopų, kad per Kūčias vaikai sočiau pavalgytų. Tą vakarą visi dalinosi kas ką turėjo. **Tos Kūčios buvo dvasingesnės ir sotesnės negu kada nors.** (mano paryškinta – A. B.)“ Kokią dvasios gilumą ir stiprybę rodo šie Eleonoros Čarneckienės žodžiai, pasakyti jau gyvenimo saulėlydyje, peržvelgiant visą nueitą kelią!

Kitas tremties epizodas parodo šios moters gebėjimą džiaugtis grožiu. 1943 m. vasarą Eleonora Čarneckienė su dukra Liučija iš Tiksio, į kurį buvo nuvykusi pas gydytojus, turėjo grįžti į Mys Mastachą. Karo komendantas neleido laukti kate-

terio, plauksiančio už kelių dienų, ir grįžti reikėjo pėsčiomis, einant aplinkiniu keliu daugiau nei 100 km, nes ledai jau buvo pajudėję ir keliauti tiesiai buvo pavojinga. Tuo metu tundroje žydi neužmirštuolės. Prabėgus keliems dešimtmečiams po tos kelionės viename laiške ji rašė, kad pasaulio pakraštyje toks neapsakomas grožis ją sužavėjo. Taip ji atsiminė savo kelionę per žydinčią tundrą: „...neužmirštuolės visokias spalvų – nuo rožinių, alyvinių, dangiškai mėlynų iki tamsiai mėlynų ar net violetinių. Vienoje vietoje priėjome tokią gausybę neužmirštuolių, kad jos įkvėpė mus pašlovinti Mariją. Tundra lengvai kalvota. Tai mes pririnkom pilnus glėbius šių žavingų gėlyčių ir susodinom jas į milžiniško dydžio kryžiaus formą – aukščiau, ant aukštesnės kalvelės šlaito. Čia pasimeldėm, [...] Dievui padėkojom už pagalbą ir toliau ėjom link Mastacho vis atsigręždamos į tą fantastišką žy-

E. Šaltenytė vaidina JAV lietuvių saviveikloje Birutę.

dintį kryžių... Jis ilgai lydėjo mus mintyse.”

Po dviejų metų gyvenimo Mys Mastache Eleonora Čarneckienė su trimis jaunesniais vaikais buvo perkelti į Bykov Mysą (Algirdas ir Vytautas perkelti anksčiau). Čia jie visi dirbo vietiniame žuvų perdirbimo fabrike. Čarneckienė dėl silpnos sveikatos nuo darbo atleido. Gyveno nebe jurtoje, o viename nedidelio namelio kambaryje dar su trimis šeimomis. Sąlygos tebebuvo labai sunkios, bet nebegrėsė toks baidas kaip Mys Mastache. Mažieji Petriukas ir Paulius pradėjo lankyti mokyklą. 1947 m. dukrai Liučijai leido išvažiuoti mokytis į Jakutsko dailės mokyklą. 1950 m. labai sunkiai susirgo Algirdas, jis dvejus metus, balansuodamas tarp gyvenimo ir mirties, išgulėjo Jakutsko ligoninėje. 1951 m. Eleonorai Čarneckienei su trimis vaikais – Vytautu, Petru ir Pauliumi – leista apsigyventi Jakutske. Tuo metu ji jau sirgo onkologine liga, ją operavo, švitino. Kaip rašė savo atsiminimuose, iš ligoninėje sutiktų savo likimo draugių gyva liko tik ji viena.

Tik 1958 m. Eleonorai Čarneckienei buvo leista grįžti į Lietuvą. Įsitvirtinti Lietuvoje buvo labai sunku, nebuvo buto, darbo. Padėjo dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, gydytojas Juozas Nemeika, profesoriaus Zigmo Žemaičio šeima. Kai po metų iš tremties grįžo dukra, su jos šeima apsigyveno Vilniuje. Mirė Eleonora Čarneckienė 1995 m., palaidota Kaune, Panemunės kapinėse.

Eleonora Čarneckienė žiauriausio sovietinio teroro sąlygomis nepalūžo, nors išgyveno anksytvą vyro netektį, badą, šaltį, nuolatinį pažeminimą, sunkią ligą. Sunkiausiomis minutėmis ji kartodavo žodžius iš Senojo Testamento, Jobo knygos: „Dievas man viską davė, Dievas man viską atėmė, palaimintas Viešpats.“ Grįžusi iš 17 metų trukusios tremties, niekam neįėjusi, neapykantos, nesiekė keršto, buvo atvira ir geranoriška žmonėms. Šios moters gyvenimo simboliu gali būti jos ir dukros Liučijos Užpoliarės tundroje išdėliotas neužmirštuolių kryžius, simbolizavęs ne tik Kančią, bet ir Tikėjimą, Viltį, Prisikėlimą. □

Autorė nuoširdžiai dėkoja p. Liučijai Čarneckaitėi-Jasiukevičienei už pateiktą medžiagą rengiant šį straipsnį.

E. ir V. Čarneckiai su savo penkiais vaikais.

E. Čarneckienė su vaikais Sibire.

Partizano dienoraštis

NOMEDA LUKOŠEVIČIENĖ

Praėjusį rudenį pasirodė knygos „Lionginas Baliukevičius, Dairy of a Partisan“ vertimas į anglų kalbą. Dviejų vertėjų, Irenos Blekys ir Lijanos Holmes, pastangų dėka šis istoriškai svarbus dokumentas tapo prieinamas anglakalbei auditorijai. Malonu pasikalbėti apie šį kelerių metų darbo projektą.

Nomeda: Kiekviena knyga atranda mus tam tikru laiku. Kada gi buvo tas laikas, kai susitikote?

Irena: 2003-aisiais dukra Ona, grįždama iš Lietuvos, parvežė man dovanų knygą „Liongino Baliukevičiaus dienoraštis“. Ona girdėjo, kad tai gana populiari knyga, ji puikiai žinojo, kad aš domiuosi karo metų Lietuvos istorija. Taigi lauktuvės buvo parinktos labai vykusiai. Ir tik daug vėliau, beklausant paskaitos apie Antrąjį pasaulinį karą Baltijos valstybėse, Guntis Smidchens istorijos klasėje, University of Washington (Seattle) dingtelėjo mintis: vis dėlto koks ribotas istorinės medžiagos, išverstos į anglų kalbą, kiekis, apimantis šį laikotarpį, yra prieinamas Universiteto studentams. Turiu omeny tikrus dokumentus, o ne šiaip komentarus tomis temomis. Tai, ką mes žinome apie partizanus, randame lietuviškuose informacijos šaltiniuose ir, žinoma, lietuvių kalba. Norint turėti pilną suvokimą, kokie tai buvo žmonės, už ką jie kovojo, reikia išklausti ir jų pačių žodžius. Knygos vertimo bendraautorė Lijana taip pat klausėsi jau minėtos paskaitos. Pavarčiusios knygą abi nusprendėme, kad tam tikrų knygos skirsnių išvertimas būtų tikrai naudingas šia tema besidomintiems studentams. Gavusios „palaiminimą“ iš Guncio, ėmėmės vertimo. Vėliau, suradus leidyklą Lietuvoje, nusprendėme versti visą knygą.

Lijana: Su šia knyga mane supažindino Irena. Visuomet norėjau užsiimti vertimu. Mano draugas Michael Biggins išvertė slovėnų noveles ir paprašė manęs perskaityti vertimą. Ši patirtis mane suintrigavo, ir aš nusprendžiau pati tai išbandyti. Perskaičiusi dienoraštį buvau ypatingai sujaudinta jo emocinio ir istorinio svarbumo, o tai ir pastūmėjo link galutinio apsisprendimo užsiimti vertimu.

Nomeda: Kodėl būtent ši knyga?

Irena: Dabar atrodo, kad pats likimas atsiuntė šią knygą į mūsų rankas. Tai nedidelės pimtys knyga, pirmuoju asmeniu pasakojanti jauno vyro, kuris tragiškai žuvo besipriešindamas tėvynės okupacijai, istoriją. Tai vienas iš kelių 1944–1952 metų pasipriešinimo laikotarpio dienoraščių. Tiesiog neįtikėtina, kad jis išliko ir pragulėjo saugumo archyvuose iki 1991 metų. Dienoraščio įrašai aprėpia 1948 ir 1949 metus, tačiau tuose puslapiuose galima užčiuopti įvairialypes temas: tai ir stiprūs draugystės ryšiai, ir kasdieninio miško brolių gyvenimo niuansai, ir mintys apie gyvenimą, literatūrą bei politiką. Randama net trumpų patarimų bei komentarų apie skirtingų rūšių bunkerių statybą. Antra vertus, galime matyti, jog Baliukevičiui teko išmokti greitai pažinti žmonių charakterius. To reikalavo jo darbų specifika. Aprašytieji sutiktų žmonių charakteriai, išryškėję būdo bruožai puikiai atskleidžia okupuotos Lietuvos nuotaikų piešinį. Puslapiuose randame net išdavimo dramą, kurios padariniai labai liūdni. Baliukevičius, prieš įsiliedamas į partizanų eiles, studijavo mediciną. Skaitytojui puikiai atskleidžiamas išsilavinusio ir politiškai subrendusio jaunuolio mąstymas. Baliukevičius

buvo atsakingas ir už politinių žinių iš radijo perdavimą. Dienoraščio puslapiuose girdimos diskusijos apie pasipriešinimą ir apie Lietuvos kaimo ateitį. Ši knyga puikiai atskleidžia varginantį ir pavojingą miško brolių gyvenimą tuometinėje Lietuvoje.

Lijana: Dzūko istorijoje mane labiausiai sužavėjo įtampa tarp jo noro vadovauti, būti stipriu ir ryžtingu, sugebėti kovoti ir laimėti neprarandant gyvybių, už kurias jis yra atsakingas, bei poetiškos besikankinančios sielos, priekaištaujančios dėl jo paties pražuvusios šeimos, nerimo dėl Vakarų šalių pažadų netesėjimo, taip pat susimąstymai apie jo paties blėstančias naivias mintis. Visa tai telpa Dzūko dienoraštyje. Ne vieną kartą teko stabdyti vertimo darbą dėl emocinio krūvio. Dzūkas priverčia skaitytoją emocionaliai bendrauti, ir tai pasiekama rašytojui nenaudojant įprastų priemonių. Pavyzdžiui, patapšnojimo per kepurę gestas, pilnas neišsakytos meilės ir užuojautos, pasako daug daugiau nei kokie nors žodžiai.

Nomeda: Be malonaus rezultato, kurį matome šiandien, buvo įtempto darbo mėnesiai. Vertimas, sugebėjimas nuspėti autoriaus mintį... Kas daugiausiai kėlė nerimo ir kas ėjosi „lyg sviestu patepta“?

Irena: Vertimas nebuvo sudėtingas, ypač kai pasinėrėme į darbą. Kai kurie žodžiai dienoraštyje privertė mus pasklaidyti Antrojo pasaulinio karo laikotarpio žodynus ir pasidomėti išskirtinėmis asmenybėmis. Kartais atrodė, kad esame lyg sekliai, bandantys atrasti tam tikrą medžiagą. Mes taip pat žinojome, kad leidėjas mums padės išversti karinę terminologiją bei tokius tiesiog neverčiamus žodžius kaip „stribas“. Šis vertimas man buvo pirmasis dirbant su kitu vertėju, atrandant bendrą ritmą ir darbo planą. Buvo labai malonu dirbti, nes visuomet galėjai drauge pasidžiaugti sėkme ar pasitarti sunkesniuose vertimo etapuose.

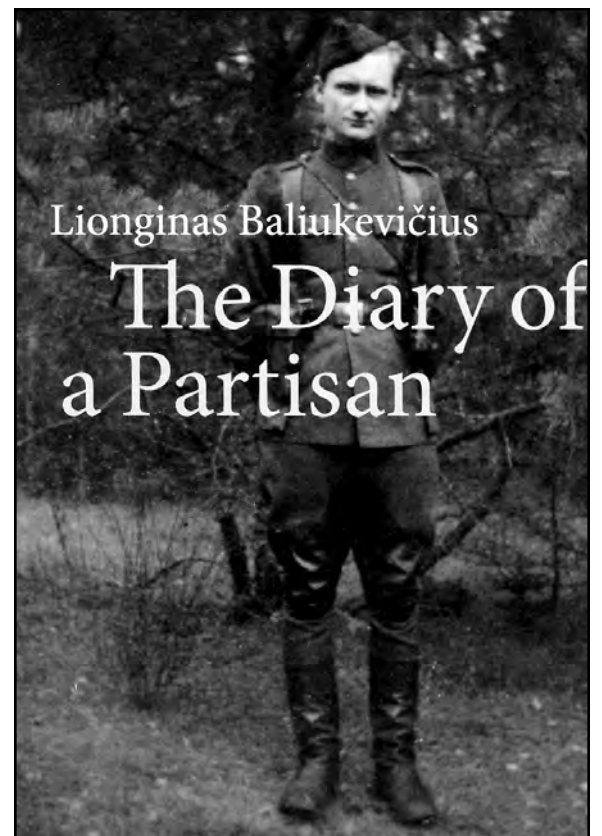
Lijana: Paskutinioji klausimo dalis manęs lyg ir neliečia. Tai buvo mano pirmasis darbas, apvainikuotas tolesniu mokymusi: išversti jausmus, o ne tik žodžius, išgirsti autoriaus balsą, o ne savąjį, dirbti su kitu vertėju. Lengviausiai sekėsi tos vertimo dalys, kai atrodė, kad supratau Dzūką ir užjaučiau jį.

Nomeda: Knyga buvo aptarta Seattle, lietuvių Knygų klubo vakarėlyje. Ar gimė naujų minčių? Ar išgirdote klausimą, kurį būtų buvę gerai žinoti vertimo metu?

Irena: Mūsų Knygų klubas jungia skirtingų tautybių skaitytojus. Tai tikrai nuostabu. Lijana ir aš buvome labai pamalonintos, išgirdusios, jog knyga buvo skaitoma, jog susirinkome padiskutuoti. Buvo labai įdomu išgirsti mūsų draugų latvių ir lenkų nuomonę. Diskusijose buvo aptartos pasipriešinimo ir pasiaukojimo temos karo laikų Rytų Europoje.

Nomeda: Keletas žodžių apie autorių ir jus, vertėjas.

Irena: Jau seniai domiuosi vertimais, ypač Antrojo pasaulinio karo istoriniais atsiminimais ir dienoraščiais. Dalios Grinkevičiūtės

Knygos viršelis.

pirmojo dienoraščio apie 1940 metų trėmimą vertimo fragmentai buvo išspausdinti University of Toronto leidinyje „Alphabet City“ ir vėliau perspausdinti „Lithuania Today“.

Lijana: Paskutinius 13 metų dirbu University of Washington Baltų ir Slavų kalbų katedros katologų skyriuje. Gimiau Lietuvoje. Nuo 1982-ųjų gyvenu JAV ir dirbu akademinėje srityje.

Nomeda: Vertimas dviese. Kokie plusai ir kokie minusai dirbant tokį didelį darbą dviese?

Lijana: Šauniaisia yra galimybė keistis idėjomis, kurios dažnai reiškia keitimąsi skirtingomis suvokimo filosofijomis. O tai vertime yra tiesiogiai susiję su žmogaus kultūrinio pagrindu. Gimsta įdomūs argumentai, mokantys ieškoti sutarimo ir nuolydžio taškų bediskutuojant su stipriai „pasi-kausčiumi“ oponentu. Sunkiausia būna, kai savo požiūrio nesugebi apginti.

Nomeda: Kur knygą galima įsigyti?

Irena: Kaina – 18 dol., persiuntimas – 3 dol. Jei norite užsisakyti knygą, prašome kreiptis tiesiogiai į mane: iblekys@windermere.com. Ačiū.

Nomeda: Dėkoju už pasidalijimą mintimis. Lauksime tolesnių vertimų, garsinančių Lietuvą ir jos praeitį.

„Tulpė Times“, 2009 m. birželis

Vertėjos Irena Blekys (kairėje) ir Lijana Holmes.

Sovietinio teatro grimasos

Atkelta iš 5 psl.

rastis visokie „įtartini“ valdžiai, nepriklausomi studentų teatrai palėpėse, požemiuose, koridoriuose – netradicinėse erdvėse. Tai rodė vadavimosi siekį, naujų erdvių poreikį.

Pabaigai – keli anekdotai. Kai Jaunimo teatro Moljero „Skapeno klastose“ improvizuojantis aktorius vietoj „Vien mintis apie bylinėjimąsi mane nuvyv iki pačios Indijos“ pasakė „... iki Turkijos“, Kultūros ministerijoje kilo baisus skandalas, nes prieš akis visiems stajosi lėktuvas, lietuvių Brazinskių nuvarytas į Turkiją, užmušta rusų stiuardėsė. Aktorių atleido iš teatro. Vaidino Kauno lėlių teatre, tik paskui perėjo į dramos teatrą.

Per vieną iš festivalių Kaune scenos šeimininkai vaidino baltarusišką pjesę apie karo metų partizanus. Viduryje scenos ant medžiaga apdengto kelmo sėdėjo partizanas ir kalbėjo monologus. Apgailėtinas vaizdas, „falšas“ vaidyboje. Kalbėdama apie spektaklio menkumą, priminiau, kad Lietuvoje buvo kitoks karas, kad nereikėjo rinktis tokios pjesės, kuri sėkmingai rodoma ir iš tiesų jaudina Baltarusijoje. Meno reikalų valdybos pirmininkas, teatrologas Raimundas Jakučionis pasivijo per pertrauką visas įraudęs iš pykčio ir pasakė: „Jūs galvojat, ką kalbat? Pražudyt mus norit?“

Kitame anekdote taip pat dalyvavau aš pati. Festivalio, skirto svarbiai sovietinei da-

tai metu pasižiūrėjusi menkavertį Panevėžio teatro spektaklį pagal A. Laurinčiuką apie revoliucinę Čilę, kur po sceną slankiojo aktoriai su mediniais automatais rankose ir dunksėjo karstydami butaforiniais faneriniais kalnais, pasiklausiusi savo kolegų vinguriavimo aptarime bei Miltinio tyčiojimosi iš jų pataikavimo, atsistojau ir pasakiau, kad visi matę šį vaidinimą ir supranta, jog čia nėra apie ką kalbėti. Pakaks pasakyti „Karalius nuogas.“ Tai buvo patraukuota kaip neregėtas įžūlumas. Juozas Blėdis ėmė daužyti kumščiu į

Juozo Grušo „Herkus Mantas“.

stalą, ant kurio stovėjo viską įrašinėjantis senas juostinis magnetofonas, ir šaukė: „Jai viskas šūdas, jai viskas šūdas. Kaip išdrįso?“ Apatiniame fojė jam pritarė Donatas Banionis: „Kas ji tokia? Kas davė teisę?“ Ir vienintelis Feliksas Bajoras toje minioje staiga ramiai paklausė: „O kas čia šitas, kuris šūkauja? Kas jis toks? Pažįstat?“ Šio šalto, absurdiško klausimo sugluminti, visi pritilo, susigūžė... Ir nuėjo į rūšį baliavot. Tą naktį buvo pavogtas jau minėtas magnetofonas, bet be juostos. O kai į CK buvo pristatyta juosta, įdomiausių vietų niekas negalėjo iššifruoti, nes geriau iširašė kumščio dunksėjimas. Šiaip ar taip, man tie festivaliai stipriai atsirūgo. Režisieriai pavieniui ir kolektyviai rašė skundus į „aukštesnes instancijas“, ir kurią laiką teko pasėdėti „ant bado dietos“. Kai neapsikentusi aplinkiniais keliais gavau audienciją pas ministrą Šepetį ir prašiau leisti dirbti „Kultūros baruose“, tai išklausiau pamokslą, kurio pagrindinė tezė buvo tokia: „Jūs norite būti kaip medis už tvoros, o man patinka, kai visi lygūs kaip tvoros štaketai. Ir kad būtų ramu.“

Čia tik maža dalis prisiminimų apie anų laikų teatrą, apie jo paradoksus ir vingiuotus kelius.

Šiandien mūsų valdžiai ramu, ji tiesiog neskiria didesnio dėmesio meno kultūrai, nes svarbiausia – pinigai. Kultūra nebeatlieka to ideologinio vaidmens, tų jai keliamų užduočių, kokias kėlė „sorealizmo“ apštalai – auklėti, šviesti, kviesti. Dabar net skulptūras (labiausiai „išliekama“ meną) stato tam, kad po metų nugriautų. O jeigu taip būtų darę Viduramžių epochos meistrai, ką šiandien apie juos žinotume? □

Kai nušvitęs angelu sutemsta demonu

Atkelta iš 2 psl.

už Galilėjaus ir kitų mokslo žmonių persekiojimus. Tą broliją uždarė Bavarijos valdžia.

2. Prasimanyti šmeižtai prieš katalikų Bažnyčią

Prasimanytas knygoje skelbiamas „faktas“ (39 p.), kad katalikų Bažnyčia nužudė Koperniką, kad persekiojo *Illuminati* brolijos narius – juos tiesiog „brutaliai medžiojo“ (40 p.), kad žiauriai nužudė keturius *Illuminati* brolijos narius-mokslininkus 1668 metais ir jų kūnus išmėtė Romos gatvėse, kad įbaugintų kitus (42 p.). To nerandama jokiam tikrame istoriniame dokumente (pagaliau tuo metu dar nebuvo pačios brolijos; tad kaip jie galėjo būti tos brolijos nariais).

Neutrali, patikima informacija randama Columbia enciklopedijoje: Kopernikas buvo katalikų katedros kanonas, o savo svarbiausią heliocentrinę hipotezę išdėsiusią knygą dedikavo popiežiui Pauliui III (ne tik neminima, kad Bažnyčia jį persekiojo ar nužudė; net neminima, kad Bažnyčia būtų jam buvusi nepalanki).

Apie Galilėjų toji enciklopedija rašo, kad jam vis tvirčiau savo teoriją teigiant, jis buvo teismo pasmerkamas (turėjo atšaukti, kad Žemė sukasi apie Saulę) ir buvo nubautas suvaržytai gyventi Sienoje, o vėliau jam leista gyventi atokiau, netoli Florencijos. Popiežius Jonas Paulius II pripažino šios baismės klaidą ir viešai dėl jos apgailestavo.

3. Krikščionybė paskatino mokslo pažangą

Krikščionybė ne stabdė, bet skatino mokslo pažangą. Gerai pagrįstoje knygoje 2005 m. prof. Thomas Woods daro tokią išvadą: „Per paskutinius 50 metų beveik visi mokslo istorikai padarė išvadą, kad Mokslo Revoliucija įvyko Bažnyčios dėka“.

Sociologas Rodney Stark pateikė paaiškinimą, kad krikščionybė buvo toji religija, kuri paskatino mokslą dėl to, kad pateikė mokslui palankią, tirti motyvuojančią pasaulėžiūrą: „krikščionybė nupie-

šė Dievą kaip racionalią, atsiliepančią, patikimą, visagalę Būtybę, o visatą – kaip Jo asmenišką kūrybą. Dėl to natūralus pasaulis buvo suprastas kaip turintis racionalią, įstatymais pagrįstą, pastovią struktūrą, tiesiog laukiančią ar net kviečiančią žmogų jį pažinti“. Jokia kita religija nepateikė tokio mokslui tinkamo Dievo ir visatos vaizdo.

Prof. Thomas Woods savo knygoje pateikia istoriniais faktais pagrįstą apžvalgą, kaip katalikų Bažnyčia dėjo pamatą visai civilizacijai Europoje, o tuo pačiu – ir visame Vakarų pasaulyje: civilizudama klajokles barbarų tautas, akcentuodama gyvybės šventumą, Bažnyčia skatino mokslą, steigė mokyklas, kūrė universitetus (jokia institucija neįkūrė tiek daug universitetų, kiek jų įsteigė krikščioniškosios institucijos). Teisės mokslas gimė iš Bažnyčios kanoninio įstatymo; astronomija, jos observatorijos buvo jėzuitų ir Bažnyčios rankose; fizika išsivystė iš alchemijos, globojama krikščionių.

Veikėjai

Šioje knygoje – du pagrindiniai veikėjai: autoriaus favoritas, racionalus mokslininkas, Oksfordo universiteto simbologijos profesorius Robertas Langdonas ir jo kontrastas – jaunas kunigas Karlas Ventreska, stebėtinai užkietėjęs, konservatyvus, siaurame tikėjime suakmenėjęs, sukalkėjęs religinis fanatikas.

Prof. Robertas Langdonas yra paties autoriaus idėjų reiškėjas, racionalus, išvalgus, ypač simbolių srityje, įsitikinęs religijos, ypač katalikų Bažnyčios, kritikas. Jei jis prasilenkia su objektyvia istorija ir jos faktus iškreipia, tai žinokime, kad ir knygos autorius daro tą patį. Bet pateisinama, kad tai grožinė literatūra, tad vaizduotė galima paganyti ir po plātų, neapibrėžtą istorijos lauką, o absoliutus autoritetas jau negali pasiteisinti: jam čia nebe literatūra, bet gyvenimas. Šioje knygoje jis ne tik stebėtojas, bet ir specialistas, turįs atlikti didelį darbą – įminti mįslę, išgelbėti Vatikaną.

Kun. Karlas Ventreska. Knygos pradžioje, atrodo, jis visiškai neveikia. Bet vėliau paaiškėja,

kad jis veikęs užkulisyje, sprendęs ir lėmęs visą reikalą pagal savo šaltai apskaičiuotą planą. Planas – suktas. Knygos autorius bando įtikinti, kad kun. Karlas elgiasi pagal savo kietus religinius įsitikinimus: bet kokiomis priemonėmis apsaugoti religiją ir katalikų Bažnyčią nuo ją „gadinančio“ mokslo įtakos. Pasamdo žudiką, kad nužudytų mokslininką Leonardą Vetrą, kuris stengiasi įtikinti popiežių antimaterijos eksperimentu pakartoti Didįjį sprogimą (*the Big Bang*), griebtis mokslo pagalbos, kad įrodytų religijos tiesą – o tai kun. Karlui atrodė kaip apostazė, religijos išdavimas, ją iškeičiant į mokslą. Dėl fanatiško aklumo jis nejučia sąžinės graužimo, liepęs nužudyti net keturius kardinolus (sieki įvaryti baimę žmonėms), pagaliau išgirdęs, kad popiežius – jo tėvas, nelaukia jo paaiškinimo (apie dirbtinį apvaisinimą), jį pasmerkia ir savo rankomis nunuodija. Tokį asmenį valdo fanatizmas. O fanatikas yra perversiškas, save išteisinantis, lyg girdįs Dievo balsą, lyg Juo veikiąs, lyg Juo pats esąs. Tačiau jaustis Dievu, Juo nesant, yra *antireligija*, religijos priešybė ir perversija.

Išvada

Ir kadangi Dan Brown galvojo, kad šiame romane bus parodęs blogus religijos padarinius, labai suklydo. Jis įrodė ne tikros religijos, bet *antireligijos* blogas pasekmes. Ne religija, bet *antireligija* apskrėtęs žmogus nužudė popiežių, mokslininką Leonardą Vetrą, keturius kardinolus ir kt. Pagaliau tos pačios *antireligijos* valdomas, jis nušūdė.

Romane „Angelai ir demonai“ Dan Brown fantastiškai atvaizdavo sprogdinančią *antimaterijos* jėgą. Nors jis norėjo pavaizduoti blogiausius religijos padarinius, prieš savo norą jis pavaizdavo *antireligijos*, tikros religijos priešingybės, padarinius: žlugdymą kitų ir žlugdymą savęs.

Tai matydamas, pradedu suprasti, kad kovingas ateistas nesugeba tikrai religingo asmens nei suprasti, nei įvertinti. Jis pasirenka (kaip ir šiuo atveju) religijos iškamšą. □